

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ У СИСТЕМІ СУДОВОЇ ВЛАДИ: РОЛЬ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ

У сучасних умовах розвитку України як правової та демократичної держави особливого значення набуває захист прав і свобод людини та громадянина, забезпечення верховенства Конституції України а також підтримання балансу між гілками державної влади. Важлива роль у забезпеченні даних цілей належить Конституційному Суду України (далі – КСУ). З одного боку, КСУ формально належить до системи правосуддя, що пов'язує його із судовою гілкою влади. З іншого — його повноваження щодо конституційного контролю, визнання актів неконституційними та офіційного тлумачення Конституції виходять за межі класичного судочинства, надаючи йому особливого статусу. Додаткову актуальність становить запровадження інституту конституційної скарги, яке змінило характер взаємодії КСУ із судами загальної юрисдикції: хоча КСУ не є апеляційною інстанцією, його рішення суттєво впливають на судову практику. Потреба у чіткому визначенні ролі та повноважень КСУ в системі стримувань і противаг, а також усуненні можливих колізій між конституційним контролем і судочинством зумовлює актуальність цього дослідження.

Конституційний Суд України є органом конституційної юрисдикції [4]. Незважаючи на притаманні його діяльності ознаки судочинства, у доктрині конституційного права домінує підхід, згідно з яким КСУ має автономну правову природу. Зокрема, він організаційно та функціонально виходить за межі судової гілки влади у традиційному розумінні та знаходиться у сфері забезпечення конституційної організації держави в цілому. КСУ є вищим конституційним органом у механізмі публічної влади України, який здійснює конституційний контроль щодо всіх інших органів публічної влади. Це

підтверджують і гострі доктринальні дискусії. Зокрема, О. Ю. Водянніков наголошує, що «Конституційний Суд був виведений із системи судочинства і поставлений над всіма трьома гілками влади. Конституційний Суд — це не суд, це такий арбітр, який має захищати Конституцію, це його головна функція в конституційній демократії» [1, с. 157].

Аналіз співвідношення функцій Конституційного Суду України та судів системи судоустрою має вирішальне значення для їхнього розмежування. Якщо суди загальної юрисдикції покликані вирішувати правові конфлікти та спори у межах цивільного, господарського, адміністративного та кримінального судочинства, то визначення функцій КСУ, їхніх видів і ознак, попри значні напрацювання в юридичній науці, досі залишається дискусійним питанням. Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції законів України, у передбачених нею випадках — інших актів, здійснює офіційне тлумачення Основного Закону, а також виконує інші визначені повноваження [3]. Це означає, що Суд наділений особливою функцією — конституційним контролем. Тобто Конституційному Суду надано право у встановленій Конституцією і законом формі здійснювати контроль за органами усіх гілок влади – законодавчої, виконавчої та судової, сприяти усуненню конфронтаційних тенденцій між ними. Це означає, що за своєю функціональною природою він відноситься до вищого щабля державної влади [2, с. 21].

Можна виокремити низку характерних особливостей, які відрізняють Конституційний Суд України від судів загальної юрисдикції. Зокрема, до таких особливостей належать наявність спеціального нормативно-правового регулювання його діяльності, відмінний порядок формування складу Суду, специфічні процесуальні форми реалізації його повноважень, суттєво інша предметна компетенція, а також особлива юридична природа його рішень і висновків у порівнянні з актами судів системи судоустрою. У зв'язку з цим, у науковій літературі Конституційний Суд України розглядається як особливий орган у системі публічної влади, що поєднує риси судового органу та

інституції конституційного контролю. Така подвійна природа зумовлює специфіку його функціонування.

Діяльність КСУ регулюється Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України» та Регламентом Конституційного Суду України. Суд здійснює свою діяльність на засадах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, відкритості, повного і всебічного розгляду справ, а також обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків [4].

Щодо складу та порядку формування: рівне право призначати суддів мають однаковою мірою три суб'єкти державно-правових відносин: Парламент, Президент України та з'їзд суддів України. Згідно зі ст. 148 Конституції України та ст. 9 Закону України «Про Конституційний Суд України» Суд складається з 18 суддів: шість із них призначає Президент України, шість – Верховна Рада України і шість – з'їзд суддів України. Суддя Конституційного Суду України призначається терміном на дев'ять років без права бути призначеним повторно (ст. 16 Закону) [2, с. 20]. Законодавством також передбачені конкурсні засади відбору суддів, що покликано забезпечити прозорість і незалежність суддівського корпусу.

Повноваження Конституційний Суд України визначені Главою 2 Закону України «Про Конституційний Суд України». Насамперед до них належить вирішення питань щодо відповідності Конституції України (конституційності) законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, а також правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Важливим напрямом діяльності Суду є також офіційне тлумачення Конституції України, що забезпечує єдність її розуміння та застосування у правовій системі.

Крім того, Конституційний Суд України надає висновки щодо відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих, що вносяться до Верховної Ради для надання згоди на їх обов'язковість, за зверненням Президента України, не менш як 45 народних депутатів України або Кабінету Міністрів України. Також до його компетенції належить

надання висновків щодо конституційності питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою, а також щодо дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент Президента України. Окремо Суд надає висновок щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Основного Закону, а також вирішує питання щодо конституційності актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Особливе значення має інститут конституційної скарги, запроваджений у результаті конституційної реформи у сфері правосуддя 2016 року [5, с. 116]. Завдяки цьому механізму Конституційний Суд України отримав новий вимір діяльності як інструмент захисту прав і свобод людини, оскільки громадяни набули права безпосереднього звернення до Суду за умови вичерпання всіх національних засобів судового захисту.

Рішення та висновки Конституційного Суду України є остаточними, обов'язковими до виконання на всій території держави, не підлягають оскарженню та набирають чинності з моменту їх ухвалення. Таким чином, Суд виконує функцію «негативного законодавця», оскільки не створює нових правових норм, але усуває з правової системи акти, що суперечать Конституції України, тим самим суттєво впливаючи на формування та розвиток національного правопорядку.

Отже, Конституційний Суд України займає унікальне місце в системі судової влади та державного механізму загалом. Будучи єдиним органом конституційної юрисдикції, КСУ забезпечує верховенство Конституції, здійснює конституційний контроль за актами всіх органів публічної влади, офіційно тлумачить Конституцію та захищає права людини через механізм конституційної скарги. Особлива природа КСУ проявляється у тому, що він поєднує риси судового та контрольного органу. Ефективність КСУ як гаранта конституційного ладу прямо залежить від реальної незалежності суддів та авторитетності й неухильного виконання його рішень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Берестова І. Конституційний Суд України в системі юрисдикційних органів: загальні положення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. Т. 9. С. 154–159. URL: <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/9/29.pdf>
2. Буханевич О., Івановська А. Конституційний Суд України: до питання про місце в системі розподілу влад. *Публічне право*. 2020. № 3(39). С. 17–27. URL: <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2020-39-2>
3. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
4. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII : станом на 20 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
5. Шляхтун П. П., Войчук А. Ю. Конституційний суд як елемент системи стримувань і противаг інституту та процеси. *Науковий журнал «ПОЛІТИКУС»*. 2025. Т. 1. С. 113–118. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-1.17>
6. Чудик Н.О. Судова реформа – вагомий крок до Європейського правосуддя. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. №. 3. С. 193-196
7. Чудик Н.О., Колесніков А.П., Канюка В.Є. Інституційно-правові детермінанти модернізації єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в умовах цифрової трансформації правосуддя. *Актуальні проблеми правознавства*. 2025. № 1. С. 55-61